PARK OCALAŁYCH W ŁODZI

Nagrodę przyznano za konsekwentną realizację polityki przestrzennej miasta przez wpisanie nowych elementów w system zieleni miejskiej i współtworzenie tożsamości Łodzi przez pielęgnowanie pamięci historycznej.

Budowa parku rozpoczęła się w 2004 roku w związku z przygotowaniami do obchodów 60. rocznicy likwidacji łódzkiego getta. Na urządzenie parku przeznaczono nieużytkowane, częściowo zagruzowane tereny dawnych szkółek miejskich w dolinie rzeki Łódki. Park ma powierzchnię 8,54 ha i jest usytuowany pomiędzy ulicami: Oblęgorską, Wojska Polskiego, Brzeską i ogródkami działkowymi przy ul. Źródłowej. Z punktu widzenia historii Łodzi położenie Parku Ocalałych jest znamienne. Po pierwsze – powstał on w południowej części „starych" Bałut – dzielnicy miasta zamieszkiwanej do czasów II wojny światowej przez niezamożną ludność polską i żydowską. Po drugie – został założony w dolinie Łódki (rzeka ta wyznacza północną granicę parku), którą uznaje się za pierwszą „rodzicielską" rzekę Łodzi, wokół której skupione było pierwotne osadnictwo na tym terenie. Po trzecie – przylega do historycznej granicy getta, funkcjonującego w Łodzi w latach 1940–1944, gdzie więziono ponad 200 000 Żydów, następnie wywiezionych do obozów zagłady i tam wymordowanych. Spośród nich ocalało jedynie kilkanaście tysięcy. Poświęcony im Park Ocalałych nie jest objęty reżimami konserwatorskimi wynikającymi z przepisów o ochronie zabytków (ochronie podlegają jedynie dwa dęby szypułkowe – pomniki przyrody), ale stanowi ogniwo Zielonego Kręgu Tradycji i Kultury, zapisanego w planie ogólnym z 1993 roku i uchwalonym w 2010 roku Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta. Stanowi ogniwo łączące tereny zieleni wokół Akademii Sztuk Pięknych, na których jest planowany Park Sztuki im. K. Kobro, z parkami Helenowskim i Staromiejskim.

Park Ocalałych, jeden z najmodszych parków Łodzi, wyróżnia na tle pozostałych 37 łódzkich parków idea oraz zastosowana symbolika, widoczna w formie budowli wkomponowanych w otoczenie parkowe i obiektów małej architektury. Przede wszystkim Park Ocalałych wykorzystuje siłę i czytelność symbolu drzewa dla upamiętnienia Żydów–łodzian oraz obywateli krajów europejskich pod okupacją niemiecką, którzy znaleźli się w czasie II wojny światowej w getcie w Łodzi. Zgodnie z założeniem pomysłodawczyni i autorki koncepcji parku, każdy Żyd, który ocalał z getta (lub członek jego rodziny) może własnoręcznie posadzić drzewo w parku. Drzewo to następnie zostaje przypisane tej osobie, co potwierdzają tabliczki granitowe z wygrawerowanymi imionami i nazwiskami Osób Ocalałych oraz numerem drzewa, umieszczone wzdłuż głównej alei parkowej. Inicjatorką posadzenia drzew – jako symbolu zwycięstwa życia nad śmiercią, a jednocześnie znaku pamięci o ofiarach Holocaustu – jest Halina Elczewska – łodzianka, nauczycielka, która przeżyła koszmar getta i hitlerowskich obozów koncentracyjnych. Pierwotnie koncepcja parku opierała się na idei stworzenia jednej dużej grupy drzew, symbolizujących kolumnę ludzi prowadzonych na zagładę. Dookoła masywu drzew miały się rozciągać puste błonia. Koncepcja uległa zmianie, gdy zdecydowano o zlokalizowaniu w parku Pomnika Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej. Do chwili obecnej na terenie parku posadzono i przypisano Ocalałym 530 drzew, które rosną w kilku wyraźnie wyodrębnionych skupiskach. W ten sposób park odchodzi od bolesnej dosłowności symboli martyrologii i celowo wykorzystuje radosny symbol życia i przetrwania, jakim jest drzewo.

Na zdjęciach: usytuowanie parku w strukturze miasta (s. 10 u góry), Zielony Krąg Tradycji i Kultury tworzą tereny parkowe Łodzi – strzałka pokazuje lokalizację Parku Ocalałych (s. 10 u dołu po lewej), wyrys z aktualnego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Łodzi – strzałka wskazuje położenie Parku Ocalałych (s.10 u dołu po prawej), zagospodarowanie parku – stan z 2008 roku (s.11 u góry), tereny parku przed i w trakcie realizacji inwetycji (s. 11 pośrodku).

Układ parku ma wyraźne założenie osiowe. Główną oś stanowi aleja im. Arnolda Mostowicza, która łączy dwa charakterystyczne, symboliczne elementy parku: Pomnik Polaków Ratujących Żydów w latach 1939–1945, wzniesiony według projektu Czesława Bieleckiego (z wygrawerowanymi imionami i nazwiskami ponad 3350 osób odznaczonych przez Instytut Yad Vashem w Jerozolimie medalem „Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata" za pomoc udzieloną Żydom w czasie II wojny światowej) oraz znajdujący się na drugim końcu alei Kopiec Pamięci, o wysokości 8 m i średnicy podstawy 45 m. W pomniku zawarte zostały: gwiazda Dawida jako symbol narodu żydowskiego oraz orzeł wznoszący się do lotu, nawiązujący do polskiego godła. Pomnik odbija się w lustrze zbiornika wodnego.
Na szczycie kopca natomiast zamontowano Ławkę Jana Karskiego – mosiężną rzeźbę autorstwa Karola Badyny, służącą odpoczynkowi i chwili kontemplacji –

NAGRODA • PRZESTRZEŃ PUBLICZNA UKSZTAŁTOWANA W ZIELENI

którą ocienia Dąb Pamięci. Przestrzeń pomiędzy znajdującym się u stóp pomnika widokowym zbiornikiem na rzece Łódce a kopcem, wypełniają gęsto posadzone drzewa Ocalałych (dęby, klony, lipy, brzozy, graby, buki, sosny, świerki, modrzewie), symbolizujące kolumny ludzi idące na zagładę. Wzdłuż wyłożonej kostką granitową alei A. Mostowicza umieszczono tablice z imionami i nazwiskami Ocalałych oraz numerami ich drzewek. Drugą, poprzeczną osią kompozycyjną jest droga wjazdowa od strony ulicy Wojska Polskiego. Docelowo ulica ta ma ulec poszerzeniu, stąd wycofanie trwałego zagospodarowania parku w kierunku południowym.

Nieopodal zbiornika i pomnika usytuowano obelisk (projektu Zbigniewa Dudka) upamiętniający działalność Rady Pomocy Żydom „Żegota" – jedynej organizacji na terenie okupowanej Europy, która programowo ratowała Żydów przed zagładą. Na terenie parku, pod jednym z dwóch pomnikowych dębów szypułkowych, znajduje się obelisk upamiętniający tragiczne wydarzenia

lat 1940-1944, wyjaśniający ideę parku w czterech językach: polskim, angielskim, hebrajskim i jidysz.

Teren, na którym powstał park, był obszarem zdegradowanym, częściowo porzuconym, z pewnością źle zagospodarowanym i prowokującym do dalszej dewastacji. Realizacja Parku Ocalałych obejmowała prace porządkowe (rozbiórki, usuwanie gruzu i odpadów), rekultywację i właściwe zagospodarowanie terenu, tj. urządzenie zieleni wysokiej i niskiej, budowę układu komunikacyjnego, parkingów, oświetlenia, stawu widokowego na Łódce, Kopca Pamięci, Pomnika Polaków Ratujących Żydów oraz pozostałych elementów małej architektury. Prace te zostały wykonane w latach 2004-2009. Nowy teren zieleni bardzo wydatnie wpłynął na poprawę estetyki krajobrazu oraz warunków

w ramach realizowanego programu „Dialog". Teren parku jest ogólnie dostępny dla osób niepełnosprawnych.

W ramach II etapu realizacji inwestycji, wzdłuż alei, po jej wschodniej stronie, powstaje budynek Centrum Dialogu, w którym odbywać się będą liczne międzynarodowe imprezy naukowe i kulturalne, w tym plenerowe, wykorzystujące przestrzeń parku. Kamień węgielny uroczyście wmurowano 24 listopada 2008 roku, akt erekcyjny budowy podpisali prezydent Łodzi i izraelski biznesmen Mordechay Zisser, jeden z fundatorów centrum. Nowo powstały budynek będzie niewysoki a jego bryła swoją fakturą i kompozycją zintegruje się z parkiem. Wewnątrz znajdzie się m.in. sala historii, galeria, ogród zimowy oraz pokoje warsztatowe, gdzie będą się odbywać różnego typu prezentacje dla młodzieży. Koszt

oraz terenu parkingów i zieleni dookoła nastąpi w 2011 roku.
Park realizowany jest w ramach wieloletniego programu inwestycyjnego ze środków budżetowych Łodzi, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007–2013 oraz przekazanych przez sponsorów. Koszt budowy I etapu parku (zakończony w 2009 roku), łącznie z pomnikiem, zbiornikiem wodnym, renowacją rzeki Łódki wyniósł 7,2 mln zł.

Autorki koncepcji i projektu parku: Grażyna Ojrzyńska i Monika Reppel-Michnowska.

środowiska, stając się narzędziem rehabilitacji tej części Bałut. Park świetnie wpisuje się w istniejący ciąg obszarów zieleni publicznej położonych wzdłuż doliny Łódki, tworzy oryginalną pozytywną jakość w sensie materialnym (jest nową atrakcją turystyczną Łodzi, kreującą pozytywny wizerunek miasta) i psychologicznym. Został również zaakceptowany przez lokalną społeczność, stając się miejscem codziennego odpoczynku łodzian oraz corocznych spotkań Osób Ocalałych z Litzmannstadt Ghetto, przyjeżdżających do Łodzi z całego świata.

Park, jak wspomniano, pełni funkcję memorialną i edukacyjną oraz, jako uzupełniające, rekreacyjną i przyrodniczą. Park od strony północnej i zachodniej otoczony jest zabudową wielorodzinną, od strony wschodniej zabudową jednorodzinną a od południa ogrodami działkowymi, za którymi jest Park Helenowski. Park użytkowany jest codziennie przez mieszkańców miasta jako miejsce spacerów oraz zwiedzany przez zorganizowane grupy młodzieży polskiej i zagranicznej

budowy centrum przekroczy 12,5 mln zł. Obiekt zaprojektowały krakowskie firmy IMB Asymetria i TEQUM.

Wokół budynku założony zostanie ogród różany, wrzosowisko oraz pojawią się elementy wodne. Połączą one bryłę Centrum z przestrzenią parku. Wśród istniejących starych drzew, są dwa pomniki przyrody, dęby szypułkowe, relikty lasu Kusy Kąt. Oddanie do użytku Centrum Dialogu, obiektu edukacyjno-badawczo-kulturalnego,

Na zdjeciach: Pomnik Polaków Ratujących Żydów - proj. Cz. Bielecki (s. 12 u góry), Drzewa Pamięci sadzone przez Ocalałych tworzą zwarte grupy zieleni (s. 12 pośrodku z lewej), oś parkową zamyka pomnik (s. 12 pośrodku z prawej), Kopiec Pamięci (s. 12 u dołu wyżej) z umieszczoną na szczycie Ławeczką Jana Karskiego - proj. K. Badyna (s. 12 u dołu niżej); wzdłuż alei A. Mostowicza umieszczono płytki z nazwiskami Ocalałych oraz numerami drzewek (s. 13 u góry), obelisk – proj. Z. Dudek – upamiętniający działalność Rady Pomocy Żydom „Żegota" (s. 13 pośrodku z lewej), Centrum Dialogu – proj. IMB Asymetria i TEQUM (s. 13 pośrodku z prawej), przestrzeń parku porządkują osie komunikacyjne i widokowe (s. 13 u dołu).

NAGRODA • PRZESTRZEŃ PUBLICZNA UKSZTAŁTOWANA W ZIELENI